

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”

НОВІКОВА ХРИСТИНА КОСТЯНТИНІВНА

УДК : 658.012.32 : 005.584 : 621 (477) (0.43.5)

**ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ
ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ДВНЗ “Запорізький національний університет” Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
Бугай Володимир Зіновійович,
Державний вищий навчальний заклад
“Запорізький національний університет”
(м. Запоріжжя),
завідувач кафедри фінансів та кредиту.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Тарасюк Галина Миколаївна,
Житомирський державний технологічний
університет (м. Житомир),
завідувач кафедри менеджменту організацій і
адміністрування;

кандидат економічних наук, доцент
Меліхова Тетяна Олегівна,
Запорізька державна інженерна академія
(м. Запоріжжя),
доцент кафедри обліку, аналізу, оподаткування
та аудиту.

Захист дисертації відбудеться “30” жовтня 2015 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 17.051.08 у Державному вищому навчальному закладі “Запорізький національний університет” Міністерства освіти і науки України за адресою: 69600, м. Запоріжжя, пр. Леніна, 74, корп. 5, ауд. 326.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Запорізького національного університету за адресою: 69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66-а, корп. 2.

Автореферат розісланий “29” вересня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.С. Богма

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах кризового стану економіки держави, зростання напруженості між контрагентами щодо своєчасності здійснення розрахунків, посиленої економії фінансових ресурсів, загрози низької ліквідності активів і зростання боргового навантаження у межах господарюючих суб'єктів, зниження їх ділової активності та репутації виникає необхідність створення дієвої системи контролю в управлінні підприємством, особливо галузі машинобудування. Внутрішній контроль пронизує всі ділянки діяльності, дозволяє своєчасно виявляти факти порушення встановлених нормативів та правил здійснення і оформлення господарських операцій, раціоналізує дії посадових осіб, що приймають участь у здійсненні постачальницького, виробничого і збутового процесів, оптимізує рух грошових коштів з одночасним попередженням їх відтоку з підприємства.

У світовій практиці внутрішньому контролю відведено значну роль в управлінні через створення на підприємствах служби внутрішнього аудиту. Вітчизняні великі підприємства мають у складі адміністрації Ревізійну комісію, яка виявляє негативні факти господарського життя та інформує про це власників.

Вагомий внесок у дослідження теоретичних та методологічних аспектів внутрішнього контролю внесли вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема, О.Б. Акент'єва, І.А. Білобжецький, Ф.Ф. Бутинець, Т.А. Бутинець, М.Т. Білуха, М.В. Борисенко, В.В. Бурцев, Ю.Н. Воропаєва, Н.Г. Виговська, А.В. Газарян, І.М. Дмитренко, Є.В. Калюга, Є.А. Кочерін, М.Д. Корінько, В.Ф. Максимова, Т.О. Меліхова, Л.В. Нападовська, В.П. Пантелєєв, С.М. Петренко, В.В. Сопко, Л.В. Сотникова, Б.Н. Соколов, Л.О. Сухарева, Г.М. Тарасюк, М.Г. Чумаченко, В.О. Шевчук, О.А. Шпіг та ін. Проблеми управління діяльністю підприємств машинобудування, оцінювання їх фінансово-економічного стану та перспектив розвитку детально знаходять своє відображення у дослідженнях вітчизняних науковців, таких, як А.В. Череп, В.Ю. Тимошик, О.В. Колодійчук, Д.В. Малащук, А.Г. Черномазюк, Ю.М. Барташевська, В.В. Стадник, О.О. Шапуров, Є.І. Літвінов, Н.В. Васюк, Т.М. Чумакова та ін.

Однак, серед наукових результатів попередників відсутнє єдине комплексне уявлення явища “внутрішній контроль” в системі управління діяльністю саме підприємств машинобудування, спостерігається недосконалість методичного забезпечення для здійснення внутрішнього контролю в управлінні дебіторською та кредиторською заборгованістю, а також грошовими потоками підприємств, потребує стандартизації система контрольних заходів для запобігання шахрайства і помилковості у межах господарюючих суб'єктів. Зазначені теоретичні і практичні прогалини зумовили актуальність вибору теми дисертаційного дослідження, формулювання мети, встановлення завдань, визначили предмет і структуру дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності з тематикою науково-дослідних робіт кафедри фінансів та кредиту Запорізького національного університету за темою “Аналіз системи управління фінансово-економічним потенціалом підприємств і регіонів” (номер державної реєстрації 0110U003229). Особисто автором розроблено методичні положення щодо внутрішнього контролю в

системі управління діяльністю підприємств машинобудування.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних положень, методичних основ і практичних рекомендацій щодо удосконалення внутрішнього контролю в системі управління діяльністю підприємств машинобудування.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- розкрити та узагальнити існуючі теоретичні підходи щодо визначення сутності внутрішнього контролю та внутрішньогосподарського контролю;
- дослідити та розширити класифікацію внутрішнього контролю діяльності підприємств;
- розглянути стан організаційного забезпечення внутрішнього контролю на підприємствах машинобудування;
- розвинути систему індикаторів для ініціювання проведених контрольних заходів;
- удосконалити структуру організаційного забезпечення підприємства;
- розробити науково-методичні положення до внутрішнього контролю в управлінні дебіторською і кредиторською заборгованістю підприємств машинобудування;
- удосконалити науково-методичні положення до внутрішнього контролю в управлінні грошовими потоками підприємств машинобудування;
- удосконалити методичний підхід до організаційного потенціалу внутрішнього контролю на підприємствах машинобудування.

Об'єктом дослідження є процес внутрішнього контролю в системі управління на підприємствах машинобудівної галузі.

Предметом дослідження є теоретико-методичні основи і практичні засади функціонування системи внутрішнього контролю в управлінні машинобудівних підприємств.

Методи дослідження. Методологія і методика дослідження ґрунтуються на фундаментальних положеннях економічної теорії, теорії управління діяльністю підприємств, які висвітлені у наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Для досягнення визначеної мети застосовувався комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: *системного аналізу* – для побудови класифікації внутрішнього контролю (підрозділ 1.1); *формалізації* – для встановлення суб'єктних відносин в системі внутрішнього контролю, визначення місця підсистеми внутрішнього контролю в системі управління діяльністю підприємства (підрозділи 1.2, 1.3); *теорії економічної інформації* – для формування таблиць вхідної інформації для проведення аналізу (підрозділи 2.1, 2.3, 3.1, 3.2); *порівняльного вертикального, горизонтального, коефіцієнтного і статистичного аналізу* – для визначення ліквідності, платоспроможності, ділової активності, стану дебіторської і кредиторської заборгованості, руху грошових коштів підприємств галузі машинобудування (підрозділ 2.2); *теорії економічних систем і моделей* – для формування комплексу організаційних та інформаційних моделей внутрішнього контролю (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2); *аналізу і синтезу законодавчої бази і практики здійснення розрахунків і касових операцій* – для обґрунтування науково-методичних положень внутрішнього контролю в управлінні дебіторською і кредиторською заборгованістю та грошовими

потоками підприємства (підрозділи 3.1, 3.2); *екстраполяції зарубіжного досвіду на вітчизняну практику* – для розробки стандарту з внутрішнього контролю щодо запобігання шахрайству і помилковості (підрозділ 3.3).

Інформаційною базою дослідження виступили наукові праці провідних учених з питань розвитку промисловості й внутрішнього контролю на підприємствах, у тому числі внутрішнього аудиту, нормативно-правові акти України, офіційні міжнародні видання (ІСО 9000-2000 “Системи управління якістю та внутрішній аудит”; Иллюстративные инструменты для оценки эффективности системы внутреннего контроля и внутреннего контроля за внешней финансовой отчетностью (ICEFR); Міжнародні Стандарти Професійної Практики Внутрішнього Аудиту (International Internal Audit Standards Board – IASB), схвалені Наглядовою Радою Міжнародної Професійної Практики (International Professional Practice Framework Oversight Council – IPPFOC)).

Обробка інформації здійснювалася з використанням сучасних комп’ютерних технологій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку теоретичних і методичних основ внутрішнього контролю підприємств машинобудівної галузі, що забезпечило одержання наступних основних положень:

вперше:

– запропоновано науково-методичні положення до внутрішнього контролю в управлінні дебіторською і кредиторською заборгованістю підприємств, які комплексно охоплюють всі напрямки контролю стану розрахунків із зовнішніми контрагентами підприємства, що дозволяє виявити чинники, які негативно впливають на своєчасність і повноту погашення зобов’язань та знижують фінансову стійкість підприємств;

удосконалено:

– понятійний апарат: сутності поняття “внутрішній контроль” в системі управління діяльністю підприємств машинобудування, яке, на відміну від існуючих трактувань, запропоновано розглядати як систему, що організовується керівництвом підприємства, покликана досягти головної мети підприємства та направлена на зниження ризиків і діє в межах чинного законодавства на засадах інформаційного забезпечення керівництва щодо резервів підвищення ефективності діяльності, що посилить значення контрольної функції підприємств та дозволить розширити її значення; сутність поняття “внутрішньогосподарський контроль” запропоновано розглядати як систему, яка здійснюється управлінським персоналом і направлена на оцінку господарської діяльності та функціонування підприємства в межах чинного законодавства, що дозволяє своєчасно виявляти і попереджувати негативні явища;

– структуру організаційного забезпечення підприємства, яка враховує організаційну модель внутрішнього контролю на підприємствах машинобудування та, на відміну від існуючих, дозволяє визначити взаємозв’язок його елементів: контролюючого середовища, організації контролюючого процесу, процесу методичного забезпечення, регламентного забезпечення контролю, зворотного зв’язку (комунікативного блоку);

– науково-методичні положення внутрішнього контролю в управлінні грошовими потоками підприємства, які, на відміну від існуючих, передбачають

проведення системи заходів, які направлені на всебічне контролювання надходження та витрат грошових коштів у касі, що дозволить раціоналізувати організацію роботи касирів і посилити їх відповідальність за порушення касової дисципліни й своєчасно приймати тактичні управлінські рішення;

– методичний підхід до вдосконалення організаційного потенціалу внутрішнього контролю на підприємствах машинобудування, а саме, науково-методичний підхід до стандартизації контрольних процедур на підставі міжнародного досвіду, який, на відміну від існуючих, полягає в уніфікації структури стандартів внутрішнього контролю, що апробовано під час розробки стандарту внутрішнього контролю “Виявлення фактів шахрайства та помилок в управлінні підприємством” і дозволить контролерам чітко дотримуватися умов контрольованого середовища, визначити методіку здійснення контрольного заходу, обрати необхідні прийоми та способи;

дістало подальшого розвитку:

– існуючі підходи до класифікації внутрішнього контролю, які систематизовано за ознаками: ієрархія суб’єктів контролю, об’єктів контролю, принцип “системність”, час і періодичність здійснення контрольних заходів, повнота, форма і сфера діяльності контролю, метод контролю, технологія контролю, що забезпечить більш чітке розуміння методіки внутрішнього контролю та ефективне його використання; частина класифікації внутрішнього контролю в залежності від об’єктів дозволяє виокремлювати ресурси, господарські процеси та результати діяльності підприємства;

– науковий підхід до використання результатів аналізу, який, на відміну від існуючих, базується на визначенні системи індикаторів під час аналізу показників фінансової стійкості, прибутковості, ліквідності, платоспроможності та рентабельності з виділенням показників “сірої зони” (які не відповідають нормативному значенню або мають негативну тенденцію розвитку), що сигналізуватиме про необхідність проведення контрольних заходів саме за цим напрямком.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що запропоновані науково-методичні положення внутрішнього контролю (в управлінні дебіторською і кредиторською заборгованістю, а також грошовими потоками підприємства) і підходи (до розробки посадових інструкцій і стандартів контролю) адаптовані до сучасних вимог законодавства і особливостей функціонування підприємств машинобудування.

Основні результати дослідження знайшли практичне застосування у діяльності Запорізької обласної державної адміністрації (довідка № 245/01 від 24.04.2015 р.), ПАТ “Запорізький автомобільний завод” (акт № 2/176 від 02.04.2015 р.), ПАТ “Мотор Січ” (акт № ДСО/03-8219 від 15.04.2015 р.), ДП “Запорізьке машинобудівне конструкторське бюро ім. академіка О.Г. Івченка “ПРОГРЕС” (акт № 55/ЗЕС від 22.04.2015 р.).

Теоретичні положення, що становлять наукову новизну дисертаційної роботи, використовуються у навчальному процесі економічного факультету Запорізького національного університету при викладанні дисциплін “Бухгалтерський облік” та “Аудит” (довідка № 01-15/18 від 05.02.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладено авторський підхід до розв'язання актуального наукового завдання щодо удосконалення внутрішнього контролю в системі управління діяльністю підприємств машинобудування. Всі основні наукові положення, висновки та пропозиції, що винесені на захист, одержано автором самостійно. З наукових праць, виданих у співавторстві, використано лише ті матеріали, які є результатом особистої роботи здобувача. Особистий науковий внесок дисертанта у наукові роботи, виконані у співавторстві, конкретизовано у списку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати досліджень доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях: III Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції “Теорія і практика забезпечення ефективного розвитку суб’єктів ринку” (м. Полтава, 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Фактори впливу на формування та розвиток фінансової системи України” (м. Львів, 2014 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю “Проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності” (Миколаїв, 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми та перспективи розвитку теорії і практики обліку, контролю, економічного аналізу і статистики” (м. Тернопіль, 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Зовнішні та внутрішні фактори впливу на економічну систему країн” (м. Київ, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасні проблеми управління підприємствами в умовах глобалізації та інтернаціоналізації: теорія, практика” (м. Одеса, 2015 р.), IX Міжнародній конференції студентів і молодих вчених “Управління соціально-економічним розвитком регіонів та держав” (м. Запоріжжя, 2015 р.).

Публікації. Основні положення і результати дисертаційної роботи викладено у 16 наукових працях, з них: 3 статті у наукових фахових виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз, 6 статей у наукових фахових виданнях, 7 тез за матеріалами конференцій. Загальний обсяг публікацій – 6,45 друк. арк., (особисто автору належить – 5,21 друк. арк.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 236 найменувань на 25 сторінках, 17 додатків на 60 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 285 сторінок, з них 190 сторінок займає основний текст. Робота містить 23 рисунки та 25 таблиць (10 сторінок – рисунки і таблиці, які повністю займають площу сторінки).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано її мету та завдання, визначено об’єкт та предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, подано відомості про апробацію та публікації.

У першому розділі – **“Теоретичні засади внутрішнього контролю підприємств”** – за допомогою наукового обґрунтування визначено сутність понять “внутрішній контроль” і “внутрішньогосподарський контроль”;

розглянуто та розширено існуючі підходи до класифікації внутрішнього контролю; обґрунтовано функціонування внутрішнього контролю як однієї з основних складових в управлінні діяльністю підприємств.

На підставі вивчення наукових джерел автором виділено характеристики, що покладено в основу визначення терміну “контроль”: система нагляду та перевірки; повнота та точність інформації; форма зв’язку всередині системи управління; складова частина системи управління; стадія циклу управління; одна з важливих функцій управління; засіб досягнення цілей підприємства та його життєдіяльності; процес перевірки відповідності контрольованих об’єктів заданим параметрам. На підставі аналізу наукових підходів вчених до визначення понять “внутрішній контроль” і “внутрішньогосподарський контроль” сформульовано власне бачення цих термінів, що винесено до наукової новизни. Уточнено, що термін “внутрішньогосподарський контроль” доцільно використовувати стосовно процесу провадження господарської діяльності, а “внутрішньосистемний контроль” – стосовно функціонування системи управління підприємством.

Огляд існуючих підходів до класифікації внутрішнього контролю дозволяє констатувати відсутність єдиної науково-обґрунтованої класифікації, яка була би спроможна підвищити ефективність контрольної роботи в системі управління діяльністю підприємств. Систематизація підходів науковців до класифікації внутрішнього контролю за різними ознаками і щодо форм контролю дозволило формалізувати власне бачення різновидів контрольних заходів. Серед класифікаційних ознак нами виокремлено наступні: ієрархія суб’єктів контролю; об’єкт контролю; системність; періодичність здійснення; сфера діяльності; час здійснення; повнота контролю; форма контролю; метод контролю; технологія контролю. При цьому запропоновано нову ознаку класифікації – за об’єктами контролю, що визначає тематику контрольних заходів. У частині класифікації внутрішнього контролю в залежності від об’єктів запропоновано виокремлювати: ресурси підприємства (матеріальні, фінансові, трудові, технологічні та інформаційні), господарські процеси (фінансування діяльності, постачання, виробництво, збут) та результати діяльності підприємства (обсяг випущеної продукції, прибуток, рентабельність, ділова активність). За класифікаційною ознакою “об’єкти контролю” пропонуємо виділяти: 1) контроль системи об’єктів (взаємозалежний комплекс об’єктів, що мають різні потенційні можливості, але спрямовані на єдиний результат – система управління підприємством); 2) контроль підсистеми об’єктів (система бухгалтерського обліку або маркетингової діяльності як підсистеми управління підприємства); 3) контроль окремих об’єктів (наприклад, касова або платіжна дисципліна).

Особливості внутрішнього контролю як складової управління діяльністю підприємств розкрито за посередництвом систематизації чинників, що стримують розвиток підприємств (основні з яких – економічна нестабільність в країні, мінливість та невизначеність зовнішнього середовища, збільшення кількості порушень та крадіжок у фінансово-господарській діяльності підприємств, жорстке конкурентне середовище), а також завдань контролю

в управлінні діяльністю підприємств (серед яких: задоволення потреб управлінців в якісній контрольній-аналітичній інформації для прийняття ефективних управлінських рішень, попередження виникнення суттєвих помилок та викривлень у звітності для забезпечення користувачів достовірною інформацією, забезпечення дотримання вимог законодавства, удосконалення організаційного та методичного забезпечення внутрішнього контролю).

Формалізовано суб'єктні відносини в системі внутрішнього контролю на підприємстві. Суб'єктів внутрішнього контролю можна представити трьома рівнями. Перший – інституціональний (вищий), де суб'єктом організації контролю виступає власник підприємства (Наглядова Рада), а реалізовувати контрольні функції буде підпорядкований йому структурний підрозділ – служба Внутрішнього аудиту, яка здійснює постійний моніторинг за діяльністю служби внутрішнього контролю і представлена керівниками підрозділів та службами контролю лінійних підрозділів. Другий рівень суб'єктів контролю – функціональний, який представлено керівництвом підприємства. Контрольні функції здійснюватимуться менеджерами підрозділів. Самий нижчий рівень – технічний, представлено начальниками цехів підприємства. Така структура суб'єктів внутрішнього контролю дозволить реалізувати його на всіх рівнях управління та уникнути можливої змови та дублювання контрольних функцій серед працівників підприємства.

На підставі дослідження існуючих теоретичних засад визначено, що система управління діяльністю підприємств машинобудування є складною, відкритою та адаптивною системою, що має загальну мету функціонування; декілька рівнів управління; наявність підсистем, що пов'язані між собою великою кількістю комунікаційних зв'язків. Визначено ряд факторів, які впливають на структуру системи управління зовнішнього і внутрішнього походження. Окреслено місце внутрішнього контролю в системі управління діяльністю підприємств та визначено, що позитивний ефект від реалізацій системи внутрішнього контролю на підприємстві полягає у зменшенні ризиків та зниженні кількості фактів не якісно виконаної роботи. Завдяки контролю суб'єкт управління має змогу отримувати достовірну інформацію про об'єкт управління та про хід виконання ухвалених та прийнятих управлінських рішень. Саме завдяки контролю відбувається своєчасне реагування на відхилення, що відбулися в діяльності об'єкта управління. Будучи пов'язаним з іншими сторонами управлінської діяльності контроль дозволяє швидко відреагувати на зміни та прийняти відповідні корегуючі заходи.

У другому розділі – **“Сучасний стан використання внутрішнього контролю підприємствами машинобудування”** – досліджено стан організаційного забезпечення внутрішнього контролю на підприємствах машинобудування; проведено аналіз індикаторів для ініціювання контрольних заходів; удосконалено структуру організаційного забезпечення підприємств.

Проведений фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств машинобудування дає підстави констатувати зниження показника “Фінансовий результат до оподаткування” у 2013 р. до свого найменшого значення: -5526,9 млн. грн. У 2014 р. підприємства машинобудування отримали

збиток у розмірі 22304,3 млн. грн. Збільшення кількості збиткових підприємств пов'язано із зростанням кредиторської заборгованості.

Аналіз обсягів готової продукції на підприємствах машинобудування свідчить про їх зменшення у 2014 р. на 2,3% , що становило 94088,4 млн. грн. або 7,8% відповідно. Майже вдвічі скоротилися обсяг вироблених машин та устаткування й транспортних засобів і устаткування, що становило у 2014 р. 29713,2 млн. грн. та 37817,5 млн. грн., відповідно, у порівнянні з 2012 р.

Аналіз раціональності використання коштів підприємств машинобудування Запорізької області показує скорочення показників рентабельності власного капіталу у 2014 р., у порівнянні з 2013 р., на підприємствах ПАТ “Мотор Січ” (4,79%), ПАТ “Запоріжтрансформатор” (35,6%), ПАТ “Запорізький механічний завод” (33,3%). Проте, на підприємстві ПАТ “Запорізький електровозоремонтний завод”, починаючи з 2013 р., відбувається значне збільшення показника рентабельності власного капіталу: у 2014 р., у порівнянні з 2010 р., цей показник збільшився у 31,25 рази.

У ході проведеного дослідження було також встановлено, що по підприємствах ПАТ “Мотор Січ”, ПАТ “ЗАЗ”, ПАТ “Запоріжтрансформатор” та ПАТ “Запорізький механічний завод” станом на 2014 р. мала місце негативна неухильна тенденцію до скорочення рентабельності продажу і, як наслідок, зменшення чистого доходу від реалізації продукції. Позитивною динамікою цього показника відрізняється підприємство ПАТ “Запорізький електровозоремонтний завод” на якому у 2014 р., у порівнянні з 2010 р., цей показник збільшився у два рази. Рентабельність продукції зменшилась у 2014 р., у порівнянні з 2013 р., на всіх аналізованих підприємствах окрім ПАТ “Запорізький електровозоремонтний завод”. На цьому підприємстві рентабельність продукції збільшилась у 0,76 рази, що свідчить про підвищення попиту на продукцію, покращення якості сировини й матеріалів та збільшення конкурентоспроможності підприємства.

Основні індикатори для ініціювання проведення контрольних заходів було виділено і проаналізовано на основі офіційних даних п'яти підприємств машинобудування Запорізької області. Напрями контрольних заходів рекомендовано визначати за допомогою показників, що попали до “сірої зони”, тобто не відповідають нормативному значенню або мають негативну тенденцію (табл. 1).

При аналізі показників фінансової стійкості спостерігається скорочення у 2014 р. коефіцієнту забезпечення власними засобами на чотирьох аналізованих підприємствах з п'яти. Тільки на підприємстві ПАТ “Запорізький механічний завод” спостерігається позитивна динаміка коефіцієнту забезпечення власними засобами: даний коефіцієнт у 2014 р. у порівнянні з 2013 р. збільшився на 0,319 або на 66%, що свідчить про збільшення рівня забезпеченості власними ресурсами та ефективне використання підприємством оборотних коштів. Знизився коефіцієнт фінансової залежності на підприємстві ПАТ “Запоріжтрансформатор” на 5,68%, що свідчить про скорочення обсягу позикових коштів. Зріс коефіцієнт маневреності власного капіталу на підприємствах ПАТ “Запорізький механічний завод” та

ПАТ «Мотор Січ» – зростання на 0,371 та 0,145, відповідно, або на 49% і 16,6% відповідно. На підприємствах ПАТ «Запорізький електровозоремонтний завод», ПАТ «Запоріжтрансформатор» коефіцієнт маневреності власного капіталу зменшився на 52% та 58,6% відповідно, що свідчить про зменшення частки власного капіталу та власних джерел на підприємствах.

Таблиця 1

**Показники ліквідності на підприємствах машинобудування
Запорізької області у 2010-2014 рр.**

Назва показників	2010	2011	2012	2013	2014
ПАТ «Мотор Січ»					
Коефіцієнт покриття	2,04	2,29	2,81	3,26	2,82
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,97	0,89	1,01	1,11	1,00
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,25	0,18	0,35	0,54	0,38
Чистий оборотний капітал	21722461	3173655	4687254	5758111	7240172
ПАТ «Запоріжтрансформатор»					
Коефіцієнт покриття	0,71	0,79	0,75	0,46	0,24
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,60	0,66	0,58	0,35	0,19
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,11	0,12	0,03	0,03	0,01
Чистий оборотний капітал	-753677	-536571	-705834	-1647482	-3935359
ПАТ «Запорізький механічний завод»					
Коефіцієнт покриття	11,1	11,9	3,72	3,06	4,79
Коефіцієнт швидкої ліквідності	8,9	1,8	2,71	1,92	1,72
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,80	0,43	0,51	0,25	0,54
Чистий оборотний капітал	38801	33043	26200	27396	9037
ПАТ «Запорізький автомобільний завод»					
Коефіцієнт покриття	0,03	0,03	0,02	0,02	0,03
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,03	0,03	0,02	0,02	0,03
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,01	0,009	0,008	0,01	0,02
Чистий оборотний капітал	-328201	-329979	-331141	-275763	-272377
ПрАТ «Запорізький електровозоремонтний завод»					
Коефіцієнт покриття	1,58	1,51	1,41	1,67	1,38
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,01	1,05	0,74	1,23	0,87
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,03	4,66	7,27	0,001	0,006
Чистий оборотний капітал	39698	43652	39722	220035	-70515

Дослідження організаційного забезпечення системи внутрішнього контролю на підприємствах машинобудування дозволило формалізувати організаційну структуру машинобудівного підприємства з виділенням місця для внутрішнього контролера; побудувати організаційну модель внутрішнього контролю на підприємстві (рис. 1), в якій визначено взаємозв'язок його елементів: контролюючого середовища, організації контролюючого процесу, процесу методичного забезпечення, регламентного забезпечення контролю, зворотного зв'язку (комунікативний блок). Запропонована модель надає комплексну уяву про «внутрішній контроль» як організований процес здійснення контрольних заходів, що базується на певному інформаційному забезпеченні, потребує втілення інтелектуальних здібностей управлінського персоналу, а використання нематеріальних ресурсів, відбувається у межах певного контрольного середовища, що в результаті є підґрунтям для прийняття управлінських рішень.

Рис. 1. Організаційна модель внутрішнього контролю на підприємствах машинобудування

У третьому розділі – **“Науково-методичні рекомендації для вдосконалення внутрішнього контролю в системі управління діяльністю підприємств машинобудування”** – розроблено науково-методичні положення в управлінні дебіторською і кредиторською заборгованістю, а також грошовими потоками підприємства; удосконалено науково-методичний підхід щодо стандартизації процедур внутрішнього контролю і уніфікації посадових інструкцій для управлінського персоналу.

Запропоновані науково-методичні положення внутрішнього контролю в управлінні дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємств всебічно охоплюють всі напрямки контролю стану розрахунків із зовнішніми контрагентами підприємства, що дозволить вчасно виявити фактори, що спричинили негативний вплив на своєчасність і повноту погашення зобов'язань та знижують фінансову стійкість підприємств. Визначені науково-методичні положення включають в себе наступні складові: 1) інформаційну модель внутрішнього контролю в управлінні дебіторською і кредиторською заборгованістю; 2) систему показників для внутрішнього контролю в управлінні дебіторською і кредиторською заборгованістю; 3) причини порушення платіжних зобов'язань; 4) графіки виконання фінансових зобов'язань перед кредиторами та стягування боргів з покупців/замовників; 5) перехресну карту

виконання платіжних вимог для встановлення браку коштів у певні часові проміжки; 6) заходи щодо посилення платіжної дисципліни на підприємстві за умови превентивного і періодичного контролю розрахункових операцій; 7) лист опитування для проведення інтерв'ю “Можливі умови угод з контрагентами”; 8) моделювання перспективних фінансових потоків; 9) внутрішній контроль розрахунку резерву сумнівних боргів для визначення чистої вартості реалізації дебіторської заборгованості з метою уникнення завищення активів підприємства; 10) удосконалення існуючого порядку здійснення інвентаризації дебіторської та кредиторської заборгованості.

Формування інформаційної моделі зумовлено тим, що за результатами операційної діяльності формується ряд відповідних документів, які використовуються під час проведення контрольних заходів для забезпечення управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, на основі яких формуються висновки, де зазначаються ключові моменти (встановлені недоліки і факти порушень, обсяги втрачених або недоотриманих коштів, заходи фінансової відповідальності) та приймаються відповідні управлінські рішення. Інформаційна модель внутрішнього контролю в управлінні дебіторською та кредиторською заборгованістю дозволяє формулювати зміст контрольних заходів щодо забезпечення платіжної дисципліни як з боку дебіторів, так і по відношенню до кредиторів на підставі конкретизації інформаційної основи внутрішнього контролю (табл. 2).

Таблиця 2

Інформаційна модель внутрішнього контролю в управлінні дебіторською і кредиторською заборгованістю підприємств машинобудування

Вид зовнішньої заборгованості в межах операційної діяльності	Інформаційна основа Зміст контрольних заходів щодо забезпечення платіжної дисципліни	Зміст контрольних заходів щодо забезпечення платіжної дисципліни
<i>Кредиторська заборгованість</i> виникає внаслідок процесу постачання, що полягає у забезпеченні виробництва сировиною і матеріалами, засобами виробництва і відповідною системою комунікаційних зв'язків	інформація про потреби виробничих і господарських структур, дані про замовлення; обробка поточних відомостей, заявок; аналіз і оцінка інформації про роботу з постачальниками; встановлення черговості надходження матеріальних ресурсів; своєчасність отримання рахунків за матеріальні ресурси, що підлягають оплаті; своєчасність та повнота сплати по рахунках постачальників і перевізників.	оцінка раціональності обсягів замовлення; оцінка логістичних умов щодо постачання матеріальних ресурсів; контроль законності складених угод з постачальниками та перевізниками; контроль дотримання черговості надходження матеріальних ресурсів; контроль відповідності термінів і обсягів постачання по факту з угодами і рахунками про сплату; контроль своєчасності та повноти здійснення розрахунків з кредиторами.
<i>Дебіторська заборгованість</i> виникає внаслідок процесу збуту, що полягає в організації збуту (реалізації) продукції та забезпеченні прибутку підприємства	формування інформації про готову продукцію, залишках на складах; оцінка цінової політики підприємства; аналіз і оцінка інформації про роботу з покупцями і замовниками; встановлення черговості відвантаження готової продукції покупцям і замовникам; своєчасність складення рахунків за готову продукцію та надання покупцям і замовникам; своєчасність та повнота надходження коштів по рахунках за готову продукцію; складення плану-графіку проведення заходів щодо стягнення боргів з покупців і замовників.	аналіз результатів контролю формування собівартості продукції та співставлення з ціновою політикою для забезпечення прибутковості підприємства; контроль законності складених угод з покупцями і замовниками; контроль виконання складених угод з дебіторами; контроль дотримання черговості відвантаження готової продукції; контроль відповідності термінів і обсягів відвантаження по факту з угодами і рахунками про сплату; контроль своєчасності та повноти сплати рахунків покупцями і замовниками; контроль проведення заходів щодо стягнення боргів з покупців і замовників.

Запропоновані науково-методичні положення дозволять удосконалити методичне забезпечення контролюючого процесу, прискорити виконання контролюючих заходів, раціоналізувати інвентаризаційний процес заборгованості, встановити наслідки недотримання платіжної дисципліни, що стане підґрунтям для прийняття раціональних управлінських рішень та покращить фінансовий стан підприємства.

Потреба проробки питань відносно контролю в управлінні грошовими потоками на підприємстві пов'язана з високим ризиком застосування проти бізнесу штрафних санкцій з боку зовнішніх контролюючих органів, можливістю недоотримання прибутків через шахрайські та помилкові дії касирів та інших посадових осіб, що мають доступ до готівкових коштів. Також встановлено, що управління грошовими потоками на підприємстві є вимушеним законодавством заходом з контролю готівкового обороту не тільки в межах підприємства, але й у рамках всієї держави, тому кожна операція з готівкою чітко регламентована низкою нормативних актів, порушення яких має штрафні фінансові наслідки.

Запропоновано науково-методичні положення до внутрішнього контролю в управлінні грошовими потоками підприємства, які включають в себе систему заходів: 1) оцінка якості організації процесів здійснення касових операцій та інвентаризації каси на підприємстві; 2) побудова тактичної карти-графіка контролю здійснення касових операцій (надходження і витрачання готівки) з метою щоденного контролю обігових коштів на підприємстві; 3) оцінка якості кадрового потенціалу при здійсненні касових операцій на підставі тестування відповідальної особи; 4) побудова організаційної та інформаційної моделей внутрішнього контролю в управлінні грошовими потоками на підприємстві; 5) обґрунтування ліміту каси на підприємстві.

Побудова організаційної моделі внутрішнього контролю в управлінні грошовими потоками дозволяє систематизувати основні взаємозалежні елементи запропонованого науково-методичного підходу, на підставі чого передбачається якісне управління грошовими потоками (рис.2).

Побудова інформаційної моделі внутрішнього контролю в управлінні грошовими потоками на підприємстві дозволяє внутрішньому контролеру чітко визначити інформаційне джерело (переважно це розпорядчі документи), окреслити напрямки контрольних процедур і зробити припущення щодо можливих загроз в діяльності підприємства, в результаті чого пропонуються певні тактичні управлінські рішення, що якісно вплинуть на посилення касової дисципліни на підприємстві.

Запропоновані положення якісно впливають на кадровий та організаційний потенціал підприємства, що попереджає факти шахрайства і помилковості під час здійснення господарських операцій у межах каси підприємства, дозволяє своєчасно приймати управлінські рішення стосовно раціоналізації грошових потоків. Необхідність розробки та впровадження внутрішніх стандартів зумовлюється необхідністю покращення і, у той же час, зниженням складності в організації внутрішнього контролю на підприємстві.

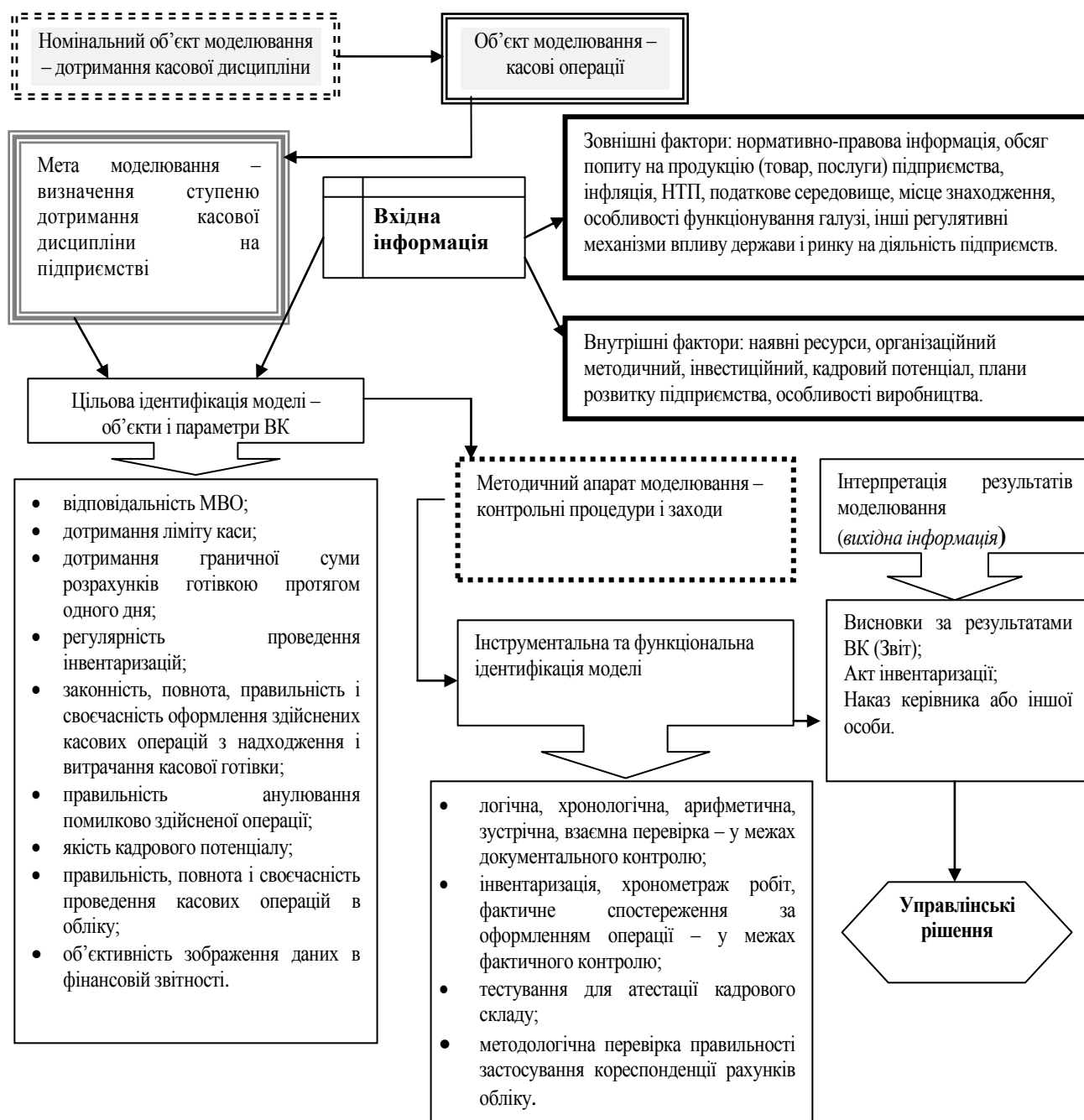

Рис. 2. Організаційна модель внутрішнього контролю в управлінні грошовими потоками підприємств машинобудування

Розробка власних стандартів внутрішнього контролю для суб'єктів важливою залишається ще й тому, що на рівні держави здійснення контролю не регламентується чітко. А оскільки внутрішній контроль є зворотнім зв'язком в системі управління діяльністю підприємства та інформаційним підґрунтям для прийняття ефективних управлінських рішень на рівні окремого підприємства, то він повинен обов'язково регламентуватися.

На підставі розглянутого міжнародного та вітчизняного досвіду було вдосконалено науково-методичний підхід до розробки стандарту внутрішнього контролю за єдиною структурою: загальні положення; вимоги до професійного рівня виконавців контрольних заходів, їх права, обов'язки, відповідальність; принципи здійснення контрольних процедур; основні засоби внутрішнього

контролю; умови скоєння злочинів, об'єкти і параметри (критерії) внутрішнього контролю; організація контрольного заходу; методика здійснення контрольного заходу, прийоми і способи; додатки. Запропоновану структуру адаптовано на прикладі Стандарту внутрішнього контролю “Виявлення фактів шахрайства та помилок в управлінні підприємством”.

Науково-методичний підхід до вдосконалення посадових інструкцій управлінського персоналу підприємств машинобудування базується на положеннях законодавства України, побудованій матриці взаємозв'язку функцій контролю в системі управління, що забезпечує єдиний підхід до викладу змісту, структури розділів, побудови й послідовності їх розташування. Запропонований підхід адаптовано під час розробки посадової інструкції внутрішнього контролера з перевірки касової і платіжної дисципліни.

Для забезпечення ефективності системи контролю необхідно, щоб внутрішній контроль був превентивним і попереджав майбутні порушення. З цією метою доцільно мати певну систему обмежень, які би запобігали здійсненню незаконних операцій (розподіл обов'язків між працівниками у відповідності із основними функціями у процесі виконання господарської операції, дотримання положень стандартів і регламентів підприємства та базового законодавства України). Запропоновані методичні підходи до розробки Стандарту внутрішнього контролю “Виявлення фактів шахрайства та помилок в управлінні підприємством” і посадової інструкції внутрішнього контролера дозволять чітко визначити термінологію, функції, завдання, контрольні заходи та інші аспекти організації внутрішнього контролю на підприємстві.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі висвітлено теоретико-методичні положення актуального наукового завдання удосконалення внутрішнього контролю в системі управління діяльністю підприємств машинобудування. За результатами дослідження сформульовано такі основні висновки і рекомендації:

1. Розкриття сутності контролю було проведено на підставі історичного екскурсу, аналізу підходів науковців-попередників, виокремлення характеристик, які покладено в основу визначення терміну “контроль”, що дозволило сформулювати авторське бачення термінів “внутрішній контроль” і “внутрішньогосподарський контроль”. Внутрішній контроль запропоновано розглядати як систему, що організовується керівництвом підприємства, покликана досягти головної мети підприємства та направлена на зниження ризиків і діє в межах чинного законодавства на засадах інформаційного забезпечення керівництва резервами підвищення ефективності діяльності. “Внутрішньогосподарський контроль” запропоновано розглядати як систему, яка здійснюється управлінським персоналом і направлена на оцінку господарської діяльності підприємства та функціонування його в межах чинного законодавства, що дозволяє своєчасно виявляти й попереджувати негативні явища. Термін “внутрішньогосподарський контроль” доцільно використовувати стосовно процесу провадження господарської діяльності, а “внутрішньосистемний контроль” – стосовно функціонування системи управління підприємством.

2. Аналіз існуючих підходів до класифікації внутрішнього контролю дає підстави систематизувати наступні ознаки класифікації: ієрархія суб'єктів контролю; об'єкт контролю; системність; періодичність здійснення; сфера діяльності; час здійснення; повнота контролю; форма контролю; метод контролю; технологія контролю. Розширено існуючі ознаки класифікації (за об'єктами контролю), що наситить теоретичну базу для комплексного розуміння складових об'єкта дослідження.

3. Встановлено, що підприємства машинобудування у 2014 р. отримали збиток у розмірі 22304,3 млн. грн.; чистий дохід зменшився на 2,3% і становив 94088,4 млн. грн. Майже вдвічі скоротилися у 2014 р. обсяги вироблених машин та транспортних засобів, у порівнянні з 2012 р., відповідно, на 29713,2 млн. грн. та 37817,5 млн. грн. По підприємствах ПАТ “Мотор Січ”, ПАТ “ЗАЗ”, ПАТ “Запоріжтрансформатор” та ПАТ “Запорізький механічний завод” станом на 2014 р. мала місце негативна тенденція до скорочення рентабельності продажу. Рентабельність продукції зменшилася у 2014 р., у порівнянні з 2013 р., на всіх аналізованих підприємствах окрім ПАТ “Запорізький електровозремонтний завод”, де рентабельність продукції збільшилася у 0,76 рази. Зниження показників ділової активності підприємств машинобудування Запорізької області є свідченням низької ефективності процесів внутрішнього контролю. Саме не системний підхід в організації внутрішнього контролю на підприємствах машинобудування призвів до зниження всіх техніко-економічних показників їх діяльності, що є підтвердженням доцільності підвищення ефективності його впровадження.

4. Аналіз системи індикаторів для проведення контрольних заходів було проведено на підставі офіційних даних п'яти підприємств машинобудування Запорізької області. Запропоновано під час встановлення проблемних індикаторів використовувати підхід “сірої зони”, який візуально сигналізує контролеру про подальші напрямки контрольних заходів. Виокремлення проблемних індикаторів є інформаційним підґрунтям у процесі здійснення внутрішнього контролю і дозволяє апарату управління розробити заходи щодо нівелювання негативно впливаючих чинників і підсилення позитивних.

5. Дослідження стану організаційного забезпечення системи внутрішнього контролю на підприємствах машинобудування дозволило формалізувати їх організаційну структуру з виділенням місця для внутрішнього контролера; побудувати організаційну модель внутрішнього контролю на підприємстві, в якій визначено взаємозв'язок його елементів: контролюючого середовища, організації контролюючого процесу, процесу методичного забезпечення, регламентного забезпечення контролю, зворотного зв'язку. Запропонована модель дозволяє сформулювати комплексне уявлення про внутрішній контроль як організований процес, що здійснюється за допомогою контрольних заходів, базується на певному інформаційному забезпеченні та ресурсному забезпеченні, потребує втілення інтелектуальних здібностей управлінського персоналу, використання нематеріальних ресурсів, відбувається у межах певного контролюючого середовища, а його результати є основою для прийняття ефективних управлінських рішень.

6. Вдосконалення внутрішнього контролю в управлінні дебіторською і кредиторською заборгованістю підприємств полягає у формуванні системи заходів, за допомогою яких реалізується комплексний підхід до виявлення негативних показників щодо своєчасності й повноти погашення зобов'язань. Впровадження вдосконаленого внутрішнього контролю в управлінні дебіторською та кредиторською заборгованістю дозволить раціоналізувати інвентаризаційний процес, сприятиме удосконаленню методичного забезпечення контролюючого процесу.

7. На підприємствах машинобудування здійснення операцій з готівкою регламентуються нормативними актами, порушення яких призводить до негативних фінансових наслідків. З метою управління грошовими потоками на підприємствах машинобудування запропоновано проводити заходи щоденного контролю обігових коштів на основі побудові тактичної картки графіку та організації внутрішнього контролю якості процесу здійснення операцій з грошовими коштами. Удосконалення внутрішнього контролю в управлінні грошовими потоками підприємства проведено на засадах формування системи заходів, за допомогою яких якісно покращиться кадровий та організаційний потенціал підприємства, мінімізуються факти шахрайства і помилковості під час здійснення господарських операцій у межах каси підприємства.

8. Удосконалення організаційного потенціалу внутрішнього контролю підприємств машинобудування полягає в уніфікації структури регламентів (стандарту внутрішнього контролю, посадової інструкції внутрішнього контролера з перевірки касової і платіжної дисципліни), що дозволить виконавцям контрольних процедур чітко усвідомити перелік завдань та обов'язків, повноважень, відповідальності, сутність виявлених фактів шахрайства і помилок, умови контрольного середовища, визначити методику здійснення контрольного заходу, допоможе обрати необхідні прийоми і способи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, та у наукових фахових виданнях України:

1. Юдіна Х.К. Внутрішній контроль діяльності підприємства: генезис та дефініція / А.В. Череп, Х.К. Юдіна // Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. праць. Економічні науки. — Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2014. — № 4 (24). — С. 68—74 (0,67 друк. арк., особистий внесок здобувача: 0,41 друк. арк., визначено протиріччя у формуванні понять “внутрішній контроль”, “внутрішньогосподарський контроль”).

2. Юдіна Х.К. Класифікація внутрішнього контролю: систематизація невирішених питань і протиріч / А.В. Череп, Х.К. Юдіна // Вісник Херсонського національного технічного університету. — 2014. — № 4 (51). — С. 229—234 / РІНЦ (0,69 друк. арк., особистий внесок здобувача: 0,30 друк. арк., удосконалено класифікацію внутрішнього контролю в частині його об'єктів).

3. Юдіна Х.К. Системний підхід до побудови системи управління діяльністю підприємства / А.В. Череп, Х.К. Юдіна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Економічні науки”. — 2014. —

Ч. 7, Вип. 9. — С. 141—144 (0,51 друк. арк., особистий внесок здобувача: 0,31 друк. арк., розкрито особливості побудови системи управління діяльністю підприємств машинобудування).

4. Новікова Х.К. Удосконалення організаційного потенціалу підприємств машинобудівної галузі / Х.К. Новікова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія “Економічні науки”. — 2015. — № 6 (68). — С. 174—179 (0,43 друк. арк.).

5. Новікова Х.К. Розробка стандарту внутрішнього контролю “Виявлення фактів шахрайства та помилок в управлінні підприємством” / Х.К. Новікова // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки. — 2015. — Вип. 29. — С. 126—132 / *Google Scholar, Index Copernicus, PИHЦ* (0,57 друк. арк.).

6. Novikova Kh. K. Methodical approach to the organization of the internal control system / A.V. Cherep, Kh.K. Novikona // Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. праць. Економічні науки. — Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2015 — № 2 (26) — С. 5—11 (0,79 друк. арк., особистий внесок здобувача: 0,40 друк. арк., визначено основні етапи побудови системи внутрішнього контролю).

7. Новікова Х.К. Внутрішній контроль як основна складова управління діяльністю підприємства / Х.К. Новікова // Економічний аналіз : зб. наук. праць. — Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету, 2015. — Т. 19, № 2. — С. 109—116 / *Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor* (0,70 друк. арк.).

8. Новікова Х.К. Методика розробки посадових інструкцій управлінців підприємств машинобудування / Х.К. Новікова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Економічні науки”. — 2015. — Ч. 4, Вип. 11. — С. 164—166 (0,41 друк. арк.).

9. Новікова Х.К. Методичний підхід до внутрішнього контролю “Дотримання платіжної дисципліни підприємства” / Х.К. Новікова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія “Економічні науки”. — 2015. — № 1 (69). — С. 120—126 (0,62 друк. арк.).

Матеріали конференцій:

10. Юдіна Х.К. Внутрішній контроль як інструмент підвищення ефективності діяльності підприємств / Х.К. Юдіна // Теорія і практика забезпечення ефективного розвитку суб’єктів ринку : III Міжнарод. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Полтава, 28 листоп. 2014 р. — Полтава : Полтавський університет економіки і торгівлі, 2014. — С. 79—80 (0,10 друк. арк.).

11. Юдіна Х.К. Проблемні питання класифікації форм та видів внутрішнього економічного контролю / Х.К. Юдіна // Фактори впливу на формування та розвиток фінансової системи України : Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Львів, 28—29 листоп. 2014 р. — Львів : ГО “Львівська економічна фундація”, 2014. — Ч. 2. — С. 94—96 (0,19 друк. арк.).

12. Юдіна Х.К. Аналіз наукових підходів до класифікації внутрішнього економічного контролю / Х.К. Юдіна // Проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності : Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнарод. участю, м. Миколаїв, 28—29 листоп. 2014 р. — Миколаїв : Видавничий дім “Гельветика”, 2014. — С. 93—96 (0,19 друк. арк.).

13. Юдіна Х.К. Аналіз наукових підходів до формування трактування терміну “контроль” / Х.К. Юдіна // Проблеми та перспективи розвитку теорії і практики обліку, контролю, економічного аналізу і статистики : Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 5 груд. 2014 р. — Тернопіль : Астон. — С. 144—145 (0,14 друк. арк.).

14. Юдіна Х.К. Визначення економічного сутності поняття “система управління діяльністю підприємства” / Х.К. Юдіна // Зовнішні та внутрішні фактори впливу на економічну систему країн : Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Київ, 30—31 січ. 2015 р. — К. : ГО “Київський економічний центр”, 2015. — Ч.1. — С. 98—101 (0,21 друк. арк.).

15. Новікова Х.К. Функціональна направленість контролю в системі управління діяльністю підприємства / Х.К. Новікова // Сучасні проблеми управління підприємствами в умовах глобалізації та інтернаціоналізації: теорія, практика : Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Одеса, 27—28 берез. 2015 р. — Одеса : ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2015. — С. 101—104 (0,17 друк. арк.).

16. Юдіна Х.К. Етапи організації системи внутрішнього контролю / Юдіна Х.К. // Управління соціально-економічним розвитком регіонів та держави : IX Міжнарод. конф. студентів і молодих вчених, м. Запоріжжя, 16—17 квіт. 2015 р. — Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2015. — С. 224—225 (0,06 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Новікова Х.К. Внутрішній контроль в системі управління діяльністю підприємств машинобудування – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Державний вищий навчальний заклад “Запорізький національний університет” Міністерства освіти і науки України. – Запоріжжя, 2015.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретичних положень та розробці науково-методичних рекомендацій щодо вдосконалення внутрішнього контролю в системі управління діяльністю підприємств машинобудування.

Розкрито сутність та окреслена класифікація внутрішнього контролю діяльності підприємств; проведено аналіз системи індикаторів для ініціювання контрольних заходів; розглянуто стан організаційного забезпечення внутрішнього контролю на підприємствах галузі. Запропоновано вдосконалення внутрішнього контролю в управлінні дебіторською і кредиторською заборгованістю, грошовими потоками підприємства, удосконалено організаційний потенціал внутрішнього контролю завдяки розвитку науково-методичних підходів до стандартизації контрольних процедур для виявлення

фактів шахрайства та помилок в управлінні підприємством і уніфікації посадових інструкцій управлінського персоналу.

Ключові слова: внутрішній контроль, система управління, організаційний потенціал, платіжна дисципліна, касова дисципліна, стандартизація.

АННОТАЦИЯ

Новикова К.К. Внутренний контроль в системе управления деятельностью предприятий машиностроения – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Государственное высшее учебное заведение “Запорожский национальный университет” Министерства образования и науки Украины. – Запорожье, 2015.

Диссертация посвящена решению проблем теоретического и методического характера относительно усовершенствования внутреннего контроля в системе управления деятельностью предприятий машиностроения, результатом которого являются предложенные и апробированные научно-методические положения и подходы к усовершенствованию организационного потенциала хозяйствующих субъектов.

Раскрытие сущности контроля было проведено на основании исторического экскурса, анализа подходов ученых-предшественников, выделения характеристик, которые положены в основу определения термина “контроль”, что позволило сформулировать собственное видение терминов “внутренний контроль” и “внутрихозяйственный контроль”. Проведена систематизация подходов ученых к классификации внутреннего контроля по различным признакам, проанализированы научные подходы к классификации форм контроля, расширены существующие признаки классификации (по объектам контроля), что насытит теоретическую базу для комплексного понимания составляющих объекта исследования.

Построена организационная модель внутреннего контроля на предприятии, выделены ключевые характеристики и элементы контрольной среды, что позволяют комплексно представить организационный потенциал системы исследуемого в диссертации объекта. Анализ индикаторов для инициирования проведения контрольных мероприятий был проведен на основании официальных данных пяти предприятий отрасли машиностроения Запорожской области. Основным средством при установлении проблемных показателей (индикаторов) стал подход “серой зоны”, который визуально позволяет (сигнализирует) акцентировать внимание контроллера и определяет направления контрольных мероприятий.

Впервые предложены научно-методические положения к внутреннему контролю в управлении дебиторской и кредиторской задолженностью, позволяющих комплексно охватить все направления контроля состояния расчетов с внешними контрагентами предприятия, усилить его финансовую устойчивость. Предложенные научно-методические положения позволят усовершенствовать методическое обеспечение контролирующего процесса, рационализировать инвентаризационный процесс задолженности, что станет

основной для принятия эффективных управленческих решений, которые улучшат финансовое состояние предприятия.

В диссертации предложены научно-методические положения к внутреннему контролю в управлении денежными потоками предприятия: оценка качества организации проведения кассовых операций и инвентаризации кассы; логика построения тактической карты-графика осуществления кассовых операций; организационная модель внутреннего контроля; оценка качества кадрового потенциала; совершенствование расчета лимита кассы. Предложенные положения позволят избежать в будущем фактов мошенничества и ошибочности при осуществлении кассовых операций.

Совершенствование организационного потенциала предприятий отрасли машиностроения заключается в структурировании контрольных действий внутренних контролеров на основании единого научно-методического подхода к разработке должностной инструкции управленческого персонала машиностроительного предприятия. Унификация структуры данного регламента позволит четко определять перечень задач и обязанностей, полномочий, ответственности внутреннего контроллера с учетом особенностей операций конкретного предприятия.

Разработанные научно-методические рекомендации по совершенствованию системы внутреннего контроля усилят организационный потенциал системы управления предприятий машиностроительной отрасли.

Ключевые слова: внутренний контроль, система управления, организационный потенциал, платежная дисциплина, кассовая дисциплина, стандартизация.

ANNOTATION

Novikova H.K. Internal control in the management of machine-building enterprises – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 – economics and management (by sector). – State Higher Educational University “Zaporizhzhya National University” Ministry of Education and Science of Ukraine. – Zaporizhzhya, 2015.

Dissertation is devoted to the study of theoretical positions, the analysis of functioning of machine-building enterprises. Scientific and methodical recommendations as for improvement of internal control in the management of machine-building enterprises are worked out.

The essence and internal control outlined classification of enterprises; analysis indicator system to initiate control measures; organizational support, the state of internal control in the industry. An improvement of internal control in managing receivables and payables, cash flow management, improved internal control organizational capacity through the development of scientific and methodological approaches to the standardization of control procedures to detect fraud and error in business management and unification of management's job description

Key words: internal control, management system, organizational potential, payment discipline, cash discipline, standardization.

НОВІКОВА ХРИСТИНА КОСТЯНТИНІВНА

**ВНУТРІШНІЙ КОНРОЛЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ
ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ**

08.00.04 – економіка та управління
підприємствами (за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 21.09.2015. Формат 60×90/16.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Times.
Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 146.

Запорізький національний університет

69600, м. Запоріжжя, МСП-41
вул. Жуковського, 66

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2952 від 30.08.2007